

1.12.2023 Muistiliiton lausunto: Uuden vammaispalvelulain (675/2023) soveltamisalan tarkentaminen

YK:n vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Ratifioituaan vammaisyleissopimuksen kesäkuussa 2016 Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen. Nämä velvoitteet tulee huomioida soveltamisalan tarkentamisen yhteydessä. Soveltamisalalla ei voida rajata ulkopuolelle mitään vammaisryhmää tai ikäryhmää. Muistiliitto toteaa, että muistisairauteen sairastuneet henkilöt ovat YK:n vammaisyleissopimuksen määritelmän mukaisia vammaisia henkilöitä. Muistisairaus aiheuttaa kognitiivisen vamman.

Soveltamisalatarkastelun yhtenä näkökulmana on ollut hyvinvointialueen mahdollisuudet rahoittaa uudistus. Muistiliiton mukaan rahoitustarkastelu kaipaa laajempaa perspektiiviä. Soveltamisalan tarkastelun yhteydessä tulisi tehdä kokonaisarviointia ja selvittää, minkä verran muista hyvinvointialueiden palveluista voitaisiin säästää, mikäli vammaispalveluita suunnattaisiin nykyistä paremmin. Mikäli palveluiden kohdentamiseen ei kiinnitetä huomiota myös omaisten jaksamiseen liittyvät kysymykset tulevat entisestään lisäämään kuluja muualla kuin vammaispalveluissa. Mikäli muistisairas henkilö saa päivääikaan mielekästä tekemistä päivätoiminnan muodossa, saa omaishoitaja hetken hengähdystauon vaativasta ja arvokkaasta tehtävästään. Näillä tukitoimilla on merkittävä vaikutus myös muistisairaaseen henkilöön toimintakyvyn säilyessä pidempään niin että raskaisiin, kalliimpiin palveluihin siirtyminen viivästyy. Muistiliitto katsoo, että lain vaikutusarviointia tulisi tehdä laaja-alaisemmin kustannusten näkökulmasta, jotta selvitetään kuinka paljon kohtaamattomat palvelutarpeet kuormittavat hyvinvointialueita kokonaisuudessaan.

Soveltamisalan tarkentamisella halutaan säilyttää vammaispalvelulaki vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Viime hallituskauden valmisteluprosessi osoitti, että muistisairauksiin liittyy vielä epätietoisuutta. Lain säätämisen lähtökohtana tulee olla ymmärrys muistisairaudesta neurologisena vamana. Ikääntyminen ei aiheuta muistisairautta, vaikka korkea ikä on yksi muistisairauden, erityisesti Alzheimerin taudin riskitekijöistä. Lain valmisteluprosessin aikana käydyssä keskustelussa on annettu ymmärtää, että vammaispalvelulain ja yleislain ero olisi häviämässä, mikäli ikääntyneet olisivat oikeutettuja vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Muistiliitto korostaa, että suurella osalla ikääntyneistä tai kaikilla muistisairautta sairastavista ei ole vammaispalvelulain edellyttämää palvelutarvetta. Vammaispalveluja saadakseen henkilön tulee täyttää sekä vammaisen henkilön oikeudellinen määritelmä, että haettavan palvelun myöntämisen perusteet. Lainvalmistelun tulee perustua faktoihin ja mahdollisimman täsmällisiin lukuihin. On myös huomioitava, että mikäli ikääntyneet vammaiset rajattaisiin kokonaan vammaispalveluiden ulkopuolelle, ei sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla pystyttäisi tosiasiasa vastaamaan yhdenvertaisesti heidän palvelutarpeisiinsa. Tähän kantaan on päätynyt myös perustuslakivaliokunta omassa mietinnössään (PeVL 79/2022).

Monet vammadiagnoosit on tunnistettu jo pitkään, vuosisatoja, ja niihin liittyvällä lääketieteellisellä tutkimuksella on pitkä historia. Osan vammoista ja niitä aiheuttaviin sairauksiin liittyvä tieteellinen tieto ja ymmärrys on historialtaan lyhyempää. Alzheimerin tauti on tunnistettu ensi kerran vasta 1900-luvun alkupuolella, ja tutkimus on alkanut voimakkaammin kehittyä 1970-1980-luvuilla. Myös esimerkiksi neuroepätyypillisyyteen liittyvä tieto on karttunut vasta viime vuosikymmeninä. Kuitenkin myös näillä vammaisryhmillä on yhdenvertaiset oikeudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja tarvitsemiinsa palveluihin. Myös YK:n ikääntyneiden oikeuksien itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler nostaa ikääntyneiden muistisairaiden eriarvoisen kohtelun esille vuonna 2022 antamassa raportissaan.

Soveltamisalan tarkennuksella pyritään varmistamaan lain yhtenäinen soveltaminen ja yhdenvertainen palvelujen saanti eri alueilla. Muistiliitto katsoo, että aidosti yksilöllisen elämäntilanteen ja tarpeen huomioivilla vammaispalvelulain mukaisilla tukitoimilla voidaan vähentää sosiaali- ja terveydenhuollon kuormittumista, lisätä eri vammaisryhmien omaishoitajien jaksamista sekä estää liian varhaista ympärivuorokautiseen palveluasumiseen siirtymistä. Lain säilyminen vammaisten ihmisten palveluita koskevana erityislakina on mahdollista säilyttää soveltamisohjein

Lähteitä, selvityksiä:

- Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen, Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2023:
<https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/XFNTRDERLPuxg8cov9Nk0YvUfe/Claudia%20Mahlerin%20raportti-FI.pdf>
- Muistisairautta sairastavien päivätoiminta Suomessa, Hotuksen ja Muistiliiton selvitys 2023:
https://www.muistiliitto.fi/application/files/3516/9441/8228/MuistisairauttaSairastavienPaivatoiminta_B5_saavutettava.pdf
- In the Shadow of COVID-19: The Well-Being and Rights of People Living with Dementia in Finland During the Pandemic ([J Alzheimers Dis. 2023; 92\(4\): 1473–1485](#). Ervasti K, Kotkas T, Issakainen M, Teiska M, Mäki-Petäjä-Leinonen A)
- Muistisairaana ihmisen asuminen, Muistiliiton selvityksen raportti 2021:
https://www.muistiliitto.fi/application/files/8416/5053/1409/RAPORTTI_Muistisairaana_asuminen_kyselyn_tulokset_210422.pdf
- Muistisairauksien yhteiskunnalliset vaikutukset raportti 2021, Muistiliitto ry ja Biogen Oy:
https://www.muistiliitto.fi/application/files/2716/3220/3180/Muistisairauksien_yhteiskunnalliset_vaikutukset.pdf
- Muistibarometri 2020 (muistisairauksien hoidon ja palveluiden tilaa ja muutosta kuvaava barometri):
https://www.muistiliitto.fi/application/files/8116/1120/9916/Muistibarometri_2020_saa_vutettava.pdf